

August Šenoa kao operni kritičar

Hubert Pettan

(Nastavak)

Izgleda da se i samom Šenoi činio taj sud preostar, jer već u slijedećem broju Vijenca (br. 43. od 27. 10. 1877) piše pod naslovom »Gčna Emilija Chiomi«: Vrlo žalimo, da je gčna C. prvi put još ne oporaviv se stupila na pozorište, jer tko ju je drugi i treći put slušao, kako se je njezin zvonki puni glas razlijevao po našem kazalištu, morat će priznati, da je prava, znamenita umjetnica... Čovjek mora se njezinoj vještini upravo diviti. Grlo joj je s jedne strane jako, te prekriljuje u 5. činu Margarete cijeli orkestar i zahvaća svačije srce... svaki zvuk, svaki prijelaz začu do lijepo naglašuje i karakteriše. Čini usporedbu s Donadijevom, koja je prevažno koloraturna, a C. više dramatična pjevačica, daje prednost potonjoj i da ide onim putem kojim podoše Nilson, Tietjens, Luka, Malingerova, to jest najznamenitije pjevačice. Spomenuti nam je da gđica drugi i treći put nije toli drastički igrala kao prvi put. Mi smo po prvoj predstavi pisali proti pretjeranoj igri i to potpunim uvjerenjem... Vrlo vjerojatno je poteškoće u pjevanju nastojala nadomjestiti živom igrom. Šenoa iznosi kako si on zamišlja lik Margarete... Gđica C. neobičnom revnosti učila svaki mig, svaki pokret svoje uloge i da radi svom silom i u igri dovinitu se onoj vještini, koju u pjevanju pokazuje i svakoga slušaoca začaruje... Samo hrvatskoj stalnoj operi imamo zahvaliti, da nam je prilika dana, što možemo slušati toli divne umjetnice ko što je E. C.

Donadio Bianca, pjevačica pariškog Théatra italien. Dupkom napunjeno gledalište bijaše ushićeno od divnog koloraturnog pjevanja, od nježne, fine, karakteristične igre te milokrvne francuske vještakinje. Domaći pjevači natjecahu se pošteno da budu vrijedni pomagači umjetnice. Šenoa spominje što će ona još pjevati te nadovezuje: »Nijedan prijatelj umjetnosti neka ne propusti osladiti se njezinim pjevom...« (Rosina u Seviljskom brijacu, br. 5. od 3. 2. 1877). I u daljnja dva broja Vijenca piše o gostovanju te pjevačice. »Dramatično društvo i naše dvije primadone miruju, a gospođica D. slavi veliko slavlje, te zanosi do bučnog entuzijazma sve Zagrepčane bez razlike dobe, spola, stališa, vjere i narodnosti. A za služila je uistinu to slavlje, jer je umjetnica — od glave do pete, od prve do zadnje note. Dosele pjevala je... ulomke vrlo različitih glazbotvora, al' u svakom protumači nam... karakteristiku svakoga skladatelja divnom vještinom... Neki lirični napjevi Flotova, vragoljasti humor Zerline primio se tako našega srca jednakom silom kao god i divna naivnost Margarete i karakteristično dramatično pjevanje luđakinje u Luciji. Svaki glasak tumači nam vjerno, duševnu situaciju, a usto je prikazivanje te franceske umjetnice (koja je pravo pariško dijete, naprosto pobijeljena Madarica, kako neki naklapaju) toli njezino, toli naravsko, toli silno, da mu se čovjek diviti mora«. Dalje piše Šenoa o oduševljenju općinstva (br. 6. od 10. 2. 1877). Gčna D. ostavila je Zagreb, odpjevav na rastanku hrvatsku pjesmu, skladanu od našega Zajca... Povijest našega pozorišta zna za više takovih prizora (misli na javne ovacije), primadone Kamerer, Zechini, Crescimano i dr. doživješe bučniju slavu, da više puta bješe počašćene i pjevačice neumjetnice,

npr. Gerli, Riva i Irena Sassi... nije nam nipošto žao, da se je naše općinstvo živo zaniijelo za umjetnicu, jer je zanos za umjetnost nešta plemenita i uzvišena... da ne bude onog neveselog mrtvila, u kojem se ljulja naš glavni grad... u našem opernom društvu ima vrlo lijepih sila, al' ga treba organizovati, ono, što nije dobro, otpustiti, za dvije slabe sile nabaviti jednu izvrsnu... (br. 7. od 17. 2. 1877).

Edelsberg Filipina... imali smo priliku slušati pravu umjetnicu, gospođicu F. E., primadonu od milanskog kazališta »della Scala«. Navlastito ushiće općinstvo arija iz Favorite, Napitnica od Verdija i Bolero od Grazianija (br. 47. od 24. 11. 1877)... koja glumačkom i pjevačkom vještinom sve svoje predčasnice natkrilila. Njezina je Margareta u svakom smislu »chef d'oeuvre«, a najsjajnije razvila joj se dramatička vještina i sila u 5. činu, u tamnici. Glas gospođice približuje se »mezzosopranu«, te je jači u nižim i srednjim zvukovima, ali način njezina predavanja je toli karakterističan, da ovdje prema psihološkoj situaciji zvuk, riječ i osjećaj splinu u jednu cjelinu. A prikazivanje! Koliko naravsko, koli istinsko, a opet koli poetično i plemenito. Gospođica razvija u pojedinim momentima više efekta nego obično njemačke primadone, te Goetheova »Gretchen« i Gonodova »Marguerita« nije baš jedan te isti stvor, al' ti usplamaji strasti i osjećaja, ta psihološka istinitost omjerena je uvijek o zakone ljepote, koja naravi propisuje stanovite međe, te je čine umjetnošću. Neki planuše strahovitim jarom, kad u prvoj predstavi prigovorismo Chiomici materijalno naprezanje za vanjskim efektom i osvadiše naše općinstvo da ne razumije te »realističke škole«. Ta gospoda zaboraviše, da su si i drugi ljudi po svijetu toliko iskustva stekli, koliko oni. Ta gospoda neka si pogledaju F.ovu, njezino istinsko, ali i umjetničko prikazivanje, pa će se po svoj prilici rastrijezni i svoju estetsku žestinu malko ukrotiti. Šenoa žali da nije pjevala Lukreciju. Usput moli upravu da strane pjevačice zove u zgodnije vrijeme, u travnju ili svibnju »kad treba općinstvo primamljivati vanrednim sredstvima, jer napokon domaćih primadona za hladniju dobu kazališnu dosta imamo. (br. 48. od 30. 11. 1877). Malo kada vidjesmo toliko pravog dramatičnog temperamenta... I pjevanje i prikazivanje sliju se kod nje u divnu zaista cjelinu. Nju treba slušati, a da razumiješ pravo, što će reći dramatički pjev, jer gospođica ne mari samo za točnost nota, već tumači nam svaki zvuk psihološki. Mi čutimo slušajući, što ona osjeća pjevajući, a pri tom smo uvjereni, da je Margareta i Lukrecija takova biti morala, kako nam je gđica E. prikazuje... Uprava je zaista dobro učinila, što je pozvala tu znamenitu umjetnicu. Kako čujemo, doći će još te nekoliko znamenitih gosti u Zagreb. (br. 51. od 21. 12. 1879).

Leonoru pjevala je znamenita naša gostinja gčna E. u kazalištu dupkom napunjenom. Gčna E. pokazala se je u ovoj partiji pravom umjetnicom u svakom obziru, te je zaniijela naše općinstvo. Navlaš u dramatičkim momentima (u IV. činu pred kulom, a poslije u tamnici) mora se čovjek upravo diviti vještini pjevačkoj i dramatičkoj sili, kojom izražava sve osjećaje... (Trovator, br. 3. od 17. 1. 1880).

Trputec Irma. Ovih dana gostovat će čuvena pjevačica gčna Irma Trpučeva u Marti. Gčna bijaše angažovana u Berlinu i Amsterdamu, a sad će biti u Beču. Hvale je vrijedno, da se sjeća i rodnoga si grada (br. 45. od 10. 11. 1877). Vrla naša zemljakinja I. T. pokazala je oba puta da je osobito vještakinja u pjevanju. Ona ne pripada talijanskoj školi, ali nije ni njemačka primadona. Shvaćanje njezine Marte je posve samostalno, živahno, ponešto strasno. Vidi se, da je to hrvatska, slavenska krv. Pjevanje gčne koja je umetnula Prochove »varijacije«, jest majstorsko, umjetničko, prikazivanje izvorno, bez obzira na običnu sentimentalnu šablonu. Osobito je zanjela općinstvo pjesmom »Zadnja ružo«, koju je upravo u svim potankostima »prekrasno pjevala ... Gčna T. pjeva hrvatski, i mi bi našim pjevačima i pjevačicama preporučili neka se od nje uče, kako hrvatski pjevati valja. Svaka se riječca razumije — ... i u ovoj operi [Rigoletto] pokazala znamenitu svoju vještinu ... (br. 47. od 24. 11. 1877). Trpučeva pjevala je — prije polaska u Beč — dva puta Izabelu u Robertu ... no rekli bismo, da Izabela nije ni po pjevanju ni po prikazivanju jedna od najboljih uloga te umjetnice« (br. 49. od 8. 12. 1877).

Vizjak Ema. Već prigodom gostovanja B. Donadio zamjerava gđi Vizjakovoj da slavi veliko slavlje u Trstu, 10 sati odavle te šalje laskave kritike u Zagreb, al' sama ne dolazi. »Nek ide s milim Bogom u svoju palaču u Milan, koja je na hrvatskom novcu sagrađena. Zadnji put bila je gđa V. u Buenos Airesu, тамо preko oceana« (br. 5. od 3. 2. 1877). No već u br. 15. od 14. 4. 1877. prigodom njenoga gostovanja u Zagrebu piše oduševljeno o njoj »Dne 8. travnja doživjelo je naše kazalište lijepu svetkovinu. Čuvenu po Evropi pjevačica, Zagrepkinja gđa E. V. pjevala je Margaretu od Gounoda. Dvorana kazališna bijaše dupkom napunjena, pa kad je u drugom činu izišla slavljena pjevačica, razlijegao se dvoranom gromoran pljesak i klicanje, koje je trajalo gotovo 10 časaka ... O vrlini i vještini gđe V. izrekoše svoj sud već Mleci, Trst, Milan, Rim, Firenca, Pariz, London, Varšava, Petrograd, Moskva, Buenos Aires i Rio de Janeiro slaveći je velikim ushitom ... posve naravski, da je taj ushit u nas tim veći, a i mora biti, jer je to naše zemlje kći. Zagrepkinja — koja svoga porijekla nikad zatajila nije. Gđa V. jest dramatična pjevačica u strogom smislu, energija njezina glasa potresuje čovjeka, sila efekta u njezinom prikazivanju izražava se jasno. Poslije svakog čina bijaše burno pozdravljenja, a na svršetku 10 puta izazvana ... Naš mecena biskup Strossmayer se gđi V. zahvalio vrlo laskavim pismom, da je došla u Zagreb (br. 15. od 14. 4. 1877). Tom prilikom opazilo se i opet, talijanska glazba pristaje najbolje uz živu, energičnu narav vrsne umjetnice i da joj daje ponajbolju priliku razvijati lijepi i silni joj glas. Predzadnji i zadnji čin Trovatora imaju svakako najviše dramatičnoga efekta i tu je naša pjevačica i pjevanjem i pravim dramatskim prikazivanjem ushitila općinstvo ... Drago nam je istaknuti, da sve pučanstvo pozdravlja vrlo ovu domaću umjetnicu najživljom simpatijom (br. 17. od 28. 4. 1877). Od čina do čina razvijala se njezina vještina, njezin glas, njezina igra sve to ljepše, navlastito pri kraju trećega i u posljednjem tropjevu zadnjega čina. Energična narav umjetnice iznosila svom silinom sve dramatične prizore, te je općinstvo udarilo u zanosno klicanje (Ernani, br. 19. od 12. 5. 1877). Na svečanoj predstavi »u slavu Njegove carske Visosti, g. nadvojvode Albrehta, koj' je pohodio Zagreb« izvedene su tri slike iz Zrinjskoga, zatim je svirao Franjo Krežma »povrativ se ovjenčan pohvalom cijele Francuske u svoj dom, tešku skladbu vanrednom vještinom« i na kraju izveden je veliki finale III. čina iz opere Ernani. Ulogu Jelene pjevala je gđa V. »hrvatskim jezikom, te je krasotom svoga pjeva zanjela općinstvo«. Za finale III. čina iz opere Ernani piše Šenoa »otpjevan savršeno, kako samo biti može. Gđa V.

razigrala je tu općinstvo svojom vanrednom pjevačkom i dramatičnom silom. Preljepo pjevali su i g. Nolli i g. Grbić« (isti br. 19).

9) Nekoliko primjera kritika

Navest ćemo nekoliko primjera da dobijemo predžbu cjelokupne kritike neke predstave. Kao prvi primjer uzimamo kritiku izvedbe Gounodove opere *Faust*. To je doduše prva Šenoina kritika u Vijencu, ali vidjeli smo, da je Šenoa pisao i prije toga kritike u nekim drugim listovima. Najprije se osvrće na naziv »Margareta«: ... nama Hrvatima valja [se] držati izvornoga naziva. Mi pozdravljamo operu »Faust« na hrvatskom pozorištu kao znamenitu zgodu, te izričemo svoju hvalu prijašnjoj kazališnoj upravi, koja je »Fausta« stavila na repertoar i nabavila ga... sadašnjoj kazališnoj upravi, koja je u svakom obziru revno radila, da to djelo dođe na vidjelo. Zatim se osvrće na one koji su dosad govorili, da je hrvatska opera suviše, jer da stoji mnogo novaca i na one, koji »veljahu« da ne treba opere, te da gojimo dramu. Za jedne i druge veli da ne sude pravo. Govori o prednosti hrvatske opere pred stranom: možemo je cijele godine slušati, a repertoar joj može biti mnogo obilatiiji. Od strane opere moglo bi se u kojih 30 predstava slušati »samo jedno 4 poznate opere«, i to po svoj prilici najobičnije talijanske. Osim toga tuđa opera ne bi kod nas imala takovih sila i takov zbor, što ima stalna hrvatska opera. »Samostalnom hrvatski pjevanom operom možemo doći do izvornih hrvatskih opera, samo stalno domaće operno društvo može prikazati većih dramatičnih pjevoigra; od tuđega kojega društva ne bi nikad Fausta čuli... uvedena je velika dramatična glazba u naše kazalište, zato smatramo otu predstavu znatnom zgodom«.

Nakon toga uvoda govori o operi, veoma hvali libreto i izvedbu — »izim grla gčne Bartove«, zatim govori o solistima Grbiću, Kašmanu, gđi Lesički, te Hyneku, gđi Vormastini i gčni Bart. Sud o tim pjevačima naveden je naprijed u odlomku o pjevačima. »Zborovi bijahu točni, dobro uvježbani, i tu je mjesto da g. Zajca od srca pohvalimo, jer samo njegovoj vještini i revnosti ima se s veće strane pripisati, da je Faust sretno izišo na pozorište«. Hvali odijelo i nove dekoracije bečkog dvorskog dekoratera Bredova (br. 14. od 5. 4. 1873).

Kao drugi primjer navodimo kritiku praiizvedbe Zajčeve opere *Nikola Šubić Zrinjski*. Ne nalazimo dosta riječi, da javimo svoju radost, što je to novo glazbeno djelo domaćega skladatelja po jednoglasnom sudu kritike i općinstva sretno uspjelo... Općinstvo pozdravljalo ga je pravom burom. Zatim govori o libretu i o glazbi (doslovni tekst vidi naprijed u odlomku o pojedinim djelima). »Uprava se je pobrinula, da bude opera što sjajnije prikazana«, žali samo da je zbor hrvatskih junaka bio »toli šareno i ne historički odjeven. Svi prizori bijahu dobro inscenovani«, tek zamjerava dvoje: bojnu igru gađanja i nišan u 3. slici, te balet u 4. slici »to đipanje, ta besmislena pantomima nije balet. Pjevači i pjevačice, zborovi (pojačani »Kolom« i »Merkurom«) i orkestar odlikovali se rijekom revnosti«. Hvali soliste Nollija, Chlostika, Lesićevu, Grbića i Kompita, dok za gđu Grbić hvali prikazivanje, ali da njeno pjevanje nije mnogo kosnulo srca. Sud o pojedinim pjevačima naveden je naprijed u odgovarajućem odlomku (br. 46. od 11. 11. 1876).

— O —

U dosadašnjem prikazu (pod br. 1—9) osvrnuli smo se opširnije na Šenoine operne kritike. No Šenoa se u svojim kritikama i izvještajima u Vijencu ne osvrće samo na izvedbe pojedinih opera, nego i na niz drugih pojava u vezi s operom, pa ćemo se u daljnjih šest brojeva (br. 10—15) osvrnuti i na taj dio njegovih kritika i prikaza.

(Nastavak slijedi)